

Олександр ДІДЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу
Національної академії Державної прикордонної служби України
Імені Б. Хмельницького, м. Хмельницький

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ ДЛЯ ОХОРОНИ ЗОВНІШНІХ КОРДОНІВ ЄС

У статті наведено деякі аспекти підготовки фахівців авіаційної галузі для охорони зовнішніх кордонів Європейського Союзу. Автором зазначається, що участь держав-членів ЄС в спільних операціях передбачає залучення авіації для моніторингу ситуації на морських, сухопутних і повітряних кордонах. Державна прикордонна служба України також залучає авіацію для повітряного моніторингу державного кордону, виключної (морської) економічної зони та територіального моря України, української частини вод Азовського моря, тимчасово неконтрольованої ділянки державного кордону та смуги безпеки вздовж лінії зіткнення, а також забезпечення дій підрозділів охорони державного кордону, сил Морської охорони щодо недопущення проникнення на територію України диверсійно-розвідувальних груп, незаконних збройних формувань тощо. З огляду на це метою статті є спроба привернути увагу до проблеми підготовки авіаційних фахівців на основі програми TRAINAIR. Ця програма є одним з ключових елементів політики Міжнародної організації цивільної авіації в галузі підготовки авіаційних фахівців і сприяє впровадженню стратегій сталого розвитку кадрів.

Ключові слова: фахівці авіаційної галузі, європейський досвід підготовки, охорона кордонів, International Civil Aviation Organization (ICAO), програма TRAINAIR PLUS.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Система охорони зовнішніх кордонів ЄС має свою специфіку, яка регламентується установчими правовими актами. Так, у ч. 2 ст. 3 Договору про ЄС закріплено, що Союз забезпечує своїм громадянам простір свободи, безпеки і правосуддя без внутрішніх кордонів, у рамках якого забезпечується вільне пересування осіб одночасно із забезпеченням контролю зовнішніх кордонів, наданням притулку, імміграції, а також попередження злочинності і боротьби з цим явищем [1, с. 10]. У країнах-учасницях Шенгенської угоди прикордонний контроль переведено на зовнішні кордони. На основі аналізу норм Шенгенського кодексу

про кордони прикордонні перевірки можна класифікувати на два види: мінімальні та ретельні.

Мінімальній перевірці підлягають усі особи, які перетинають зовнішній кордон. Ретельні перевірки проводяться щодо громадян третіх країн (будь-які особи, які не є громадянами Союзу, або ті, що не користуються правом вільного пересування у Співтоваристві) під час в'їзду та виїзду.

Органи держав-членів, відповідальні за охорону кордонів (прикордонники, берегова охорона, поліція, митні органи, флот і авіаційні підрозділи), можуть обмінюватись оперативною інформацією і співпрацювати один з одним, з агентством Frontex (Європейське агентство з охорони зовнішніх кордонів країн-членів Європейського Союзу) і з сусідніми країнами [2].

У грудні 2015 року ЄК представила пропозицію по створенню Європейського агентства прикордонної служби та берегової охорони для посилення контролю за зовнішніми кордонами Євросоюзу. Нове Європейське агентство прикордонної і берегової охорони є агентством Frontex, але з розширеними завданнями. Воно наділене ширшими повноваженнями і обов'язками і зможе надавати допомогу будь-якій країні ЄС, яка стикається з міграційним тиском або будь-якими іншими потенційними проблемами на його зовнішніх кордонах. Чисельний склад агентства налічуватиме 1,5 тисячі прикордонників, забезпечених належною технікою і обладнанням. Вони будуть готові до дислокації протягом 72 годин.

Участь держав-членів ЄС в спільних операціях може варіюватися від направлення одного експерта до розгортання техніки та залучення авіації. Останнім часом держави-члени ЄС постійно беруть участь в операціях на морських, сухопутних і повітряних кордонах з широким залученням літаків та вертольотів.

У Державній прикордонній службі України (ДПСУ) також особлива увага надається оснащенню прикордонних підрозділів сучасною технікою, в тому числі й авіаційною. Створення сучасної авіаційної структури, здатної забезпечити всебічну авіаційну підтримку виконання завдань, покладених на

прикордонне відомство, є край важливим, адже літаки та вертольоти радянських часів є застарілими. На сьогодні прикордонна авіація вже активно використовує легкі патрульні літаки “Diamond”, які застосовуються для повітряного моніторингу державного кордону, прикордонних контрольованих районів, висвітлення надводної обстановки у виключній (морській) економічній зоні (В(М)ЕЗ) України, територіального моря та української частини вод Азовського моря.

Окремо варто відмітити роль прикордонної авіації у забезпеченні збереження життя та здоров'я персоналу ДПСУ. У разі необхідності надання термінової медичної допомоги 4 вертольоти багатопільового призначення використовуються й для аеромедичної евакуації тяжкохворих або поранених прикордонників. Відповідно до інформації про результати оперативно-службової діяльності авіації за 2017 рік, оприлюдненої даних на офіційному сайті ДПСУ загальний наліт пілотованої авіації склав 923 години. Обстежено 25501 км сухопутного державного кордону та 28548 км² тилових ділянок в контрольованих прикордонних районах, 4000 км² акваторії В(М)ЕЗ України, територіального моря та української частини вод Азовського моря. Впродовж 2017 року прикордонна авіація брала активну участь у міжнародних морських навчаннях “Sea Breeze-2017” та ССПО “Кордон-2017”, “Граница-2017”. Було виконано 3 санітарних рейсу з реанімаційними групами на борту, перевезено 2-х важкохворих та 5 травмованих військовослужбовців [3].

ДПСУ серед основних завдань авіації на 2018 рік визначає повітряний моніторинг державного кордону, В(М)ЕЗ України та територіального моря України, української частини вод Азовського моря, тимчасово неконтрольованої ділянки державного кордону та смуги безпеки вздовж лінії зіткнення патрульними літаками, вертольотами та безпілотними авіаційними комплексами; забезпечення дій підрозділів охорони державного кордону, сил Морської охорони щодо недопущення проникнення на територію України диверсійно-розвідувальних груп, незаконних збройних формувань та засобів терору; здійснення транспортних (санітарних) перевезень в інтересах

забезпечення дій підрозділів, у першу чергу, що виконують завдання в смузі безпеки вздовж лінії зіткнення; формування сучасної авіаційної структури, здатної ефективно виконувати правоохоронні функції із захисту національних інтересів на державному кордоні та у виключній (морській) економічній зоні України, запровадження нових підходів щодо організації застосування авіації Служби з урахуванням вимог сьогодення [4].

З огляду на це потребує узагальнення європейський досвід підготовки фахівців авіаційної галузі для охорони кордонів ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор дозволяє стверджувати про те, що проблеми професійної підготовки льотного й диспетчерського складу були предметом уваги Ю. Воробйової, Л. Герасименко, В. Григорєцького, Л. Зеленської, В. Козлова, Т. Плачинди, Б. Покровського, В. Пономаренка, Г. Пухальської та ін. Вагомий внесок у розроблення питання про вплив соціально-психологічних чинників колективної діяльності екіпажа на безпеку польотів зробили С. Іванов, І. Коцарь, Я. Лішанков, О. Рева, В. Юсов та ін. Особливості процесу професійно-особового становлення сучасного військового льотчика представлено в дослідженнях А. Ворони, І. Жданько, П. Корчемного, В. Пономаренка та ін.

Разом з тим узагальнення європейського досвіду підготовки фахівців авіаційної галузі для охорони кордонів ЄС не було предметом уваги вчених-компаративістів.

З огляду на це **метою статті** є спроба привернути увагу до проблеми підготовки авіафахівців на основі програми TRAINAIR, оскільки це питання є надзвичайно актуальним для прикордонного відомства. Доводиться констатувати, що доволі часто виникають нестандартні ситуації, що вимагають від них уміння приймати оперативні рішення і діяти у непередбачених ситуаціях, за умов просторової та часової обмеженості. Загалом йдеться про необхідність високого рівня професійної підготовки, готовність ефективно вирішувати службові завдання у повсякденних та особливих умовах [5].

Виклад основного матеріалу дослідження. Програма TRAINAIR PLUS (TRP) ICAO (International Civil Aviation Organization (ICAO) – Міжнародна організація цивільної авіації), розпочата в 2010 році, успішно переросла в глобальну мережу співпраці між організаціями і галузевими партнерами, що займаються авіаційною підготовкою персоналу (у тому числі й для охорони кордонів ЄС). TRP є важливим інструментом підтримки, яку ICAO надає державам-членам і авіаційній галузі за допомогою впровадження високих стандартів підготовки фахівців цивільної авіації та нарощування потенціалу. Ця програма також є одним з ключових елементів політики ICAO в галузі підготовки авіаційних фахівців і сприяє впровадженню стратегій сталого розвитку кадрів, у тому числі тих, хто залучається для повітряного моніторингу державного кордону.

Політика ICAO в галузі підготовки авіаційних фахівців вимагає використовувати спеціальну методику організації навчання і дотримуватися компетентного підходу при розробці навчальних курсів для авіації. Крім того, при розробці стандартних навчально-методичних комплексів необхідно використовувати спеціальну методику розробки навчальних курсів, наведену в документі ICAO “Керівництво по розробці навчальних програм. Методика компетентної підготовки кадрів”.

Методику розробки цього курсу (рис. 1) умовно можна поділити на декілька етапів: попередній аналіз, розробка курсу професійної підготовки, апробація та впровадження.

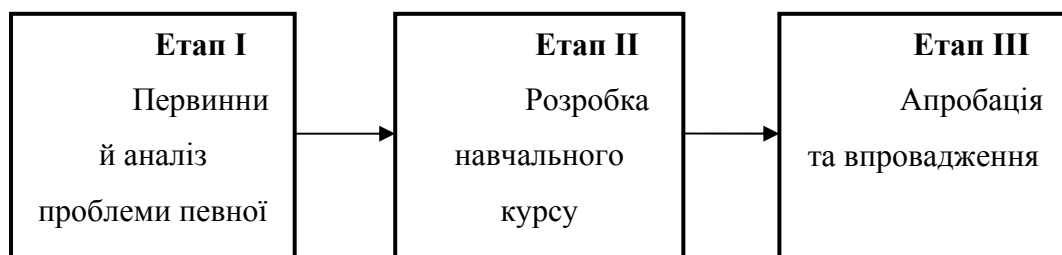

Рисунок 1 – Послідовність розробки курсу професійної підготовки програми TRAINAIR PLUS

На першому етапі процесу розробки курсів проводиться первинний аналіз професійної діяльності авіаційного суб'єкту. У разі виявлення недоліків або порушень розробники курсу шукають можливі причини та аналізують можливі наслідки виявлених проблем. Недоліки систематизують по принципу пріоритетності та в подальшому розглядають кожен з пунктів окремо. У разі, якщо проблемні питання пов'язані з неналежною професійною діяльністю або підготовкою авіаційних кадрів, то представниками Програми TRAINAIR ICAO формується пакет навчально-методичного комплексу направлений на ліквідацію виявленої проблеми. Слід зауважити, що курс підготовки розробляється не тільки для тих хто буде навчатися, а й для викладачів/інструкторів курсу, які будуть його викладати.

Для позитивного результату подальшої професійної підготовки важливо визначити чи відповідають працівники професійним вимогам, тому розробники курсу ретельно досліджують посадові обов'язки, необхідні фахові знання, уміння та навички працівників та детально вивчають кожний компонент окремо. Такий компетентнісний підхід дозволить проаналізувати які фахові компетенції вже наявні у працівників, а над якими ще слід працювати.

Після збору та аналізу всієї необхідної інформації розробники курсу проектують програму навчання. Проаналізовані пункти та підпункти професійної діяльності комплектують у навчальні модулі з чітко визначеними цілями й систематизують у послідовному логічному порядку. Для кожного з таких модулів формуються тестові завдання, визначаються методи та засоби навчання, а також складаються списки методичних рекомендацій.

Відповідно до кожного курсу розробляється власний пакет навчальних та науково-методичних матеріалів. Перед затвердженням розроблені навчальні програми проходять обов'язкову апробацію. Під час цього процесу навчальні матеріали професійної підготовки перевіряються на ефективність та якість досягнення кінцевих цілей, а також проводять анонімне опитування серед тих хто брав участь в первинній апробації (викладачі/інструктори та слухачі/учні/курсанти). Відгуки учасників апробації, серед яких є як

зауваження так і пропозиції налагодження процесу професійної підготовки, беруться до уваги та аналізуються розробниками курсу. Якщо розробників курсу задовольняють результати первинної апробації така програма навчального курсу проходить процедуру подальшого затвердження та може використовуватись в реальній професійній підготовці фахівців. У разі наявності недоліків проводиться стандартна схема вирішення питання: аналіз наявної проблематики; чим спричинена; заходи усунення; додаткова апробація. Отже можна стверджувати, що навчальні програми TRAINAIR спрямовані на ефективне та якісне виконання авіаційними фахівцями професійної діяльності, а не на формування чітких правил та вимог для них. Ідея такого навчання направлена не на перевірку теоретичних знань та вивчення чітких правил, а на вільне володіння обраною професією.

Проведення курсів кваліфікаційної підготовки сприяє нарощуванню потенціалу людських ресурсів держав-членів в галузях, що відносяться до всіх стратегічних цілей ICAO. У 2015 році ICAO приступила до реалізації плану розробки курсів підготовки, таким чином розширюючи категорії, що відповідають вимогам ICAO навчально-методичних комплексів. Управління та регіональні бюро ICAO, члени програми TPP, галузеві організації та наукові установи здійснюють разом із Центром GAT (“Global aviation training” – Міжнародний інформаційно-координаційний центр підготовки авіаційного персоналу) спільну діяльність з розробки курсів підготовки, а також з оцінки та визнання ICAO вже існуючих курсів. Станом на березень 2016 року розроблені вісім навчально-методичних комплексів “ICAO TRAINING PACKAGES” (ITP) і один ITP для регіональних навчальних центрів ICAO “The Regional Training Centre of Excellence” (RTCE), а в даний час здійснюється розробка додаткового ITP RTCE і чотирьох навчально-методичних комплексів для фахівців з перевірки відповідності вимогам. Процес розробки та затвердження кваліфікаційної підготовки було посилено новим курсом, який отримав назву Високопрофесійна система організації навчання, який дозволить членам підвищити рівень якості та ефективності процесу розробки курсів [6].

3 грудня 2014 року ICAO приступило до реалізації партнерського навчально-методичного комплексу “Partnership Training Package” (PTP) зі школою бізнесу ім. Джона Молсон університету Конкордія, корпоративним членом ТРР. Викладання цієї програми буде здійснюватися на рівні програми підготовки дипломованих фахівців, що передбачає отримання трьох видів сертифікатів в таких областях, як стратегічний менеджмент, управління людськими ресурсами та бізнес-планування та прийняття рішень. Фахівці, які пройшли підготовку за цією програмою, отримають сертифікат фахівця у сфері організації діяльності цивільної авіації. Проведення першого курсу, що передбачає отримання диплома в галузі стратегічного менеджменту, розпочалося на весні 2016 року. ICAO продовжує укладати нові угоди про співпрацю з іншими університетами та вищими навчальними закладами в рамках корпоративного членства в Програмі TRAINAIR PLUS [6].

Для того щоб стати асоційованим членом Програми TRAINAIR PLUS спочатку необхідно подати офіційний запит до ICAO після чого міжнародна організація направляє своїх представників (делегатів) для оцінки ситуації стосовно рівня професійної підготовки авіаційних фахівців та наявних професійних проблем замовника. По завершенню відрядження офіційні делегати ICAO формують звіт та подають на затвердження до керівного органу. Після фінансового узгодження створюється група розробки Програми TRAINAIR PLUS для замовника. Отже, ICAO надає асоційованим членам право користування власними провідними програмами навчання TRAINAIR PLUS.

Процедура отримання членства Програми TRAINAIR PLUS дещо інша. Після затвердження звіту делегатів ICAO на території (базі) замовника проводять спеціальний навчальний практикум для розробників курсів. Після чого вже сертифіковані розробники курсу країни замовника займаються розробкою власних типових навчально-методичних матеріалів. Наступним етапом набуття членства в TRAINAIR PLUS є апробація нових розроблених навчальних програм та затвердження в ICAO. Якщо ICAO задовольняють отримані результати після вирішення фінансових питань на території замовника

офіційно створюється підрозділ з розробки курсів TRAINAIR PLUS. Члени програми TRAINAIR PLUS користуються перевагою завдяки тому, що вони є частиною створеної міжнародної мережі співпраці. Через міжнародний обмін члени мають доступ до всіх стандартизованих навчальних програм, підготовлених іншими членами, і можуть імпортувати та адаптувати такі програми відповідно до своїх місцевих умов.

Пропонуємо розглянути як саме ICAO готує розробників курсів TRAINAIR PLUS, які у подальшому впроваджують передові навчальні програми у професійну підготовку авіаційних фахівців. Курс підготовки розробників навчальних програм “TRAINING DEVELOPERS COURSE” (TDC) є основою навчальної діяльності програми TRAINAIR PLUS. Це основний інструмент консолідації та реалізації Програми серед навчальних центрів цивільної авіації. TDC спрямований на створення команди підготовлених фахівців в якості розробників курсів для роботи в підрозділах розвитку програми TRAINAIR PLUS. Курс знайоме фахівців із передовими методами для застосування їх у розробці навчальних програм в рамках програми TRAINAIR PLUS. Це повний навчальний семінар з розвитку, в якому основна увага приділяється практичним аспектам розробки навчальних і освітніх програм. TDC вчить проектувати і розробляти Стандартизовані навчальні пакети “Standardized Training Packages” (STP) для навчальних програм TRAINAIR PLUS, заснованих на компетентності, шляхом або модернізації існуючих звичайних курсів, або створення нових стандартизованих навчальних пакетів STP [7].

Передбачається, що по завершенню Курсу підготовки розробників фахівці набувають наступних вмінь: аналіз потреб у навчанні та вибір стратегій; визначати цілі навчання; визначати послідовність цілей навчання та групувати їх в модулі; підготовка та перевірка тестів; проектні модулі; розробляти і перевіряти навчальні матеріали; сприяти плануванню та моніторингу навчальної роботи [7].

Результати моніторингу, проведеного компанією Entry Point North [7] свідчать, що зазвичай учасниками такого курсу є досвідчені інструктори з підготовки авіаційних фахівців та авіаційні фахівці, які займаються впровадженням навчальних програм на основі компетентнісного підходу та розробкою курсів з міжнародними стандартами, а також керівники навчальних закладів, керівники і фахівці, які прагнуть підвищити свою продуктивність в якості розробників навчальних і освітніх програм.

Курс підготовки розробників навчальних програм триває 10 робочих днів. В процесі підготовки слухачі вивчають основні аспекти розробки навчальних програм які містяться у восьми модулях: методологія навчання на основі компетентності; попередній аналіз; аналіз роботи; аналіз цільової аудиторії; розробка навчального плану; розробка модулів; розробка тестування; перевірка результатів підготовки. В останній день підготовки слухачі складають фінальний іспит та за його результатами отримують відповідний сертифікат про проходження відповідної підготовки та присвоєння звання розробник навчальних програм TRAINAIR PLUS.

Висновки. Результати аналізу наукових джерел, а також моніторингу якості та ефективності навчальних програм TRAINAIR PLUS дозволяють зробити висновок, що Державній прикордонній службі України також доцільно скористатися перевагами глобальної мережі і курсів, що пропонуються Міжнародною організацією цивільної авіації для нарощування кадрового потенціалу та вдосконалення якості професійної підготовки авіаційних фахівців. Програми, що розглядаються у статті сприяють нарощуванню потенціалу навчальних закладів, оскільки Міжнародна організація цивільної авіації пропонує методику організації курсів підвищення кваліфікації викладацького складу, наприклад, розробників курсів, інструкторів або менеджерів з підготовки кадрів.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають у побудові моделі особистості офіцера Держприкордонслужби, у якій на основі експертної оцінки із залученням керівників органів охорони кордону, науково-

педагогічного складу, а також досвідчених вихователів і науковців буде передбачено зміст інструментальних і термінальних цінностей, професійно важливих якостей випускника. Це визначатиме подальші напрями виховання, його зміст, який у першу чергу буде відображатися у навчальних дисциплінах циклу гуманітарної підготовки.

Список використаної літератури

1. Конституційні акти Європейського Союзу. Міністерство юстиції України, Центр Європейського та порівняльного права. К. : [Б.в.], 2004. 368 с.
2. Діденко О., Совва С. Обґрунтування педагогічних умов формування міжнародної правової культури майбутніх офіцерів-прикордонників. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія : Педагогіка. 2016. Вип. 4. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapped_2016_4_8
3. Прикордонна авіація: результати охорони. URL : <https://dpsu.gov.ua/ua/1456506493-rezultati-ohoroni/>
4. Прикордонна авіація: розвиток прикордонної авіації. URL : <https://dpsu.gov.ua/ua/1456505349-osnovni-zavdannya>
5. Веретільник В. В., Діденко О. В. Розвиток військово-спеціальної компетентності офіцерів-прикордонників під час навчання у магістратурі: сутність і особливості змісту. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Сер. : Педагогічні науки. 2016. № 2(4). С. 72–85.
6. Програма ІКАО в області підготовки спеціалістів гражданской авиации и наращивание авиационного потенциала. URL : https://www.icao.int/Meetings/a39/Documents/WP/wp_062_ru.pdf
7. TRAINING DEVELOPERS COURSE In cooperation with ICAO. URL : <https://www.entrypointnorth.com/training/training-developers-courses/>

Діденко А. В. Европейский опыт подготовки специалистов авиационной отрасли для охраны внешних границ ЕС

В статье приведены некоторые аспекты подготовки специалистов авиационной отрасли для охраны внешних границ Европейского Союза. Автор отмечает, что участие государств-членов ЕС в совместных операциях предусматривает привлечение авиации для мониторинга ситуации на морских, сухопутных и воздушных границах. Государственная пограничная служба Украины также привлекает авиацию для воздушного мониторинга государственной границы, исключительной (морской) экономической зоны и территориального моря Украины, Украинской части вод Азовского моря, временно неконтролируемого участка государственной границы и полосы безопасности вдоль линии соприкосновения, а также обеспечение действий подразделений охраны государственной границы, сил Морской охраны по недопущению проникновения на территорию Украины диверсионно-разведывательных групп, незаконных вооруженных формирований. Учитывая это целью статьи является попытка привлечь внимание к проблеме

подготовки авиационных специалистов на основе программы TRAINAIR. Эта программа является одним из ключевых элементов политики Международной организации гражданской авиации в области подготовки авиационных специалистов и способствует внедрению стратегий устойчивого развития кадров.

Ключевые слова: специалисты авиационной отрасли, европейский опыт подготовки, охрана границ, International Civil Aviation Organization (ICAO), программа TRAINAIR PLUS.

Didenko O. European experience in training aviation specialists for the protection of the EU's external borders

The article presents some aspects of training specialists in the aviation industry for the protection of the European Union's external borders. The author notes that the participation of the EU member-states in joint operations allows for the involvement of aviation in monitoring the situation on sea, land and air borders. The State Border Guard Service of Ukraine also involves aviation for air monitoring of the state border, the exclusive (maritime) economic zone and the territorial sea of Ukraine, the Ukrainian part of the Azov Sea, the temporarily uncontrolled section of the state border and the safety zone along the contact line, as well as ensuring the actions of the state border guard units, the forces of the Marine guard on preventing the penetration into the territory of Ukraine of sabotage and reconnaissance groups, illegal armed groups, etc. Given this, the aim of the article is to draw attention to the problem of training aviation specialists on the basis of the TRAINAIR program. This program is one of the key elements of the policy of the International Civil Aviation Organization in the field of training aviation specialists. It also promotes the implementation of sustainable human resources development strategies.

The results of the analysis of scientific sources, as well as the monitoring of the quality and effectiveness of TRAINAIR PLUS training programs, suggest that the State Border Guard Service of Ukraine should also take advantage of the global network and courses offered by the International Civil Aviation Organization for increasing the personnel potential and improving the quality of the training of aviation specialists. The programs considered in this article contribute to the capacity building of educational institutions, as the International Civil Aviation Organization proposes the methodology for organizing advanced training courses for teaching staff, such as course developers, instructors or managers on personnel training.

Key words: *specialists in the aviation industry, European training experience, border protection, International Civil Aviation Organization (ICAO), TRAINAIR PLUS program.*